UMĚLECKÉ PAMÁTKY

1

ZMIZELÁ PRAHA I.

NAKLADATEL F. TOPIČ V PR

UMĚLECKÉ PAMÁTKY

KAŽDÝ SVAZEK ZA K 1·50.

1. *Zmizelá Praha I. Staré město.* Napsal V. V. Štech.
2. *Chrám Matky boží před Týnem.* Napsal Kamil Novotný.
3. *Zámek Kratochvíle.* Napsal a fotografoval F. Dl. Středa.
4. *M. Jan Hus ve výtvarném umění.* Napsal V. V. Štech.
5. *Pražská domovní znamení I.* Napsal V. V. Štech.
6. *Litomyšl.* Napsal Arne Novák.
7. *Zmizelá Plzeň.* Napsal F. Dl. Středa.
8. *Veltrusy, park a zámek.* Napsal Ad. Wenig.
9. *Karlův most.* Napsal Kamil Novotný.
10. *Jindřichův Hradec I.* Napsal Antonín Matějček.
11. *Chrám sv. Panny Barbory v Kutné Hoře.* Napsal Alois Till.
12. svazkem bude:

Zmizelá Praha II. Podskalí.

Připravuje se:

Tábor. - *Praha renaissanční* (Dr. K. Guth). - *Telč* (Jan Emler). - *Ludvík Kohl* (Rud. Kuchynka). - *Zmizelá Praha III. Nové město* (Ant. Novotný). - *Ukázky praehistorického umění* (C. Schránil). - *Ráz Prahy ve čtvrtích, ulicích a náměstích* (P. Janák). - *České Madonny* (Dr. J. Pečírka.) - *Pražské okolí* (Dr. Zd. Wirth).

UMĚLECKÉ PAMÁTKY

POŘÁDÁ Dr. V. V. ŠTECH

1

ZMIZELÁ PRAHA I.

Nakladatel F. TOPIČ knihkupec
v Praze

ZMIZELÁ PRAHA I.
STARÉ MĚSTO

*

Úvod a poznámky napsal
V. V. ŠTECH

*

Druhé vydání.

Nakladatel F. TOPIČ knihkupec
v Praze.

*

Obrázky tohoto svazku pořízeny většinou podle fotografií J. Eckerta v Praze a podle obrazů v Museu král. hlav. města Prahy, které reprodukovány se svolením slavného museiního kuratoria.

*

Literatura: Přehledný soupis památek zbořených v 19. století podává *Dr. F. X. Harlas* v knize: *Stará Praha.* Lidové nakladatelství v Praze, bez roku. — Povšechné údaje historické sebral *František Ruth* v *Kronice královské Prahy.* Vydal Pavel Körber v Praze 1903. — Zprávy pramenné podává *J. Herain* ve *Staré Praze.* Textu ke 100 akvarelám Václava Jansy u B. Kočího 1906. — Souboru otázek Staropražských věnován je časopis *Za Starou Prahu.* Věstník pro ochranu památek v Čechách. Dosud šest ročníků.

*

Tiskem České grafické akc. společnosti „Unie“ v Praze. 1918.

„Ba zdá se, že chtěli v tomto městě shromážditi na jediném místě vše, co středověk dovedl vytvořiti — jest to spíše velký sklad starožitností, nežli město. Avšak Praha jest město sídelní, v němž lze vycítiti sílu a moc velikého národa.“

VIOLLET LE DUC.

Jako pochmurná tříšť obrázků bez života a barvy, suchý sběr dokumentů, vypadá tento výbor památek kdysi stávajících na Starém Městě Pražském. Tyto listy oživují teprve vcítěním. Pak prohlubují se a barví šedivé plochy, těžké hmoty vyrůstají zraku a krystalisují ve tvary a duch spojuje vytržené kusy v celek bývalého života. Ti, kdož pamatují tu kterou budovu, mohou vzpomínati na minulé doby a na události, kterých bývala svědkem, jiným vyvolává neúplný obraz přesvědčivou představu ztraceného uměleckého díla. Přirozená trpkost, ba hněv zmocňují se člověka, když vidí, že tak významné památky nejstarší Prahy, jako románský kostel sv. Jana na Zábradlí nebo gotický kostel sv. Kříže, padly v oběť zájmům soukromým a ustoupily domům bezvýznamným.

Ovšem shledáme, že zboření těchto chrámů bylo vlastně jenom posledním, materielním přerušením jejich existence, že žíti přestaly už dávno, hned tehdy, když reformou Josefovou odňaty byly úkolům bohoslužebným. Roku 1782 udál se veliký náraz na naše církevní stavby jménem ideje, takový jako před tím ve válkách husitských nebo po bitvě na Bílé Hoře. Činorodá epocha vlády velikého císaře Josefa II. ruší mocí nové myšlenky jenom v Praze přes šedesát klášterů a kaplí — druhdy tak slavných jako svatyně Betlémská nebo kostel P. Marie na louži — které tím odumírají životu a chřadnou, sloužíce nyní většinou potřebám výdělkovým. Jsou-li později novými generacemi zachraňovány pro svou uměleckou cenu, tak jako se stalo s chrámy sv. Martina ve zdi a sv. Václava, děje se to už ze smyslu historického a k účelům čistě museálním. Veliké Josefinské rušení veřejných staveb, hmotných projevů tehdy překonávané životní soustavy, dálo se s myšlenkou jasně

vyslovenou, ale i potomní povlovné boření jednotlivých budov soukromých a veřejných, jaké sledujeme všemi následujícími léty, má podkladem určité, byť leckdy nevyslovené a neuvědomované myšlenky. Je to jistě přesvědčený odpor proti středověké romantice, když r. 1799 dává město otlouci zbytečné čiryčáry na Prašné bráně, je to jiné ponětí o kráse, když r. 1847 zbořením domku mýtného u Mostecké věže zrušeno bylo architektonicky ucelené předmostí Karlova mostu a na levo zbaven důmmosteckého úřadu bohatých renesančních štítů. Ba i vzdorovité a barbarské odstranění Krocínovy kašny r. 1862, čin prvního českého obecního zastupitelstva, vyvěralo z určitého smyslu pro úpravnost a čistotu, stejně jako zboření kaple sv. Ludmily při chrámu Týnském r. 1894. Se zbytky této primitivní estetiky jako smyslu pro čistotu a pořádek setkáváme se ještě dnes, když bývá odůvodňována nutnost nových boření.

Důležitější změny v uměleckém majetku města způsobily živé a stálé potřeby rostoucího města. Život kvapem rostoucí Prahy se v devatenáctém století mění do základů a městu záhy nestačí starý háv. V půdorysu Starého města, od staletí téměř nezměněném, mizejí postupně poslední prázdné plochy, zastavují se zahrady na Příkopech, v nynější Ferdinandově třídě a Eliščině, město přibližuje se těsněji řece. Větší spojení řeky s městem je dílem teprve devatenáctého století. Před tím bylo celé vltavské pobřeží stále spíše krajinou s pustými místy, rejdišti, haldami salnytru, mlýny a drobnými domky a idylickým životem na přívozech, než městem. Některé z těchto drobných staveb zachovaly se až do devadesátých let jako domy na Jánském náměstí a v Salnytrové ul. vytvoření souvislých nábřeží, počínající za nejv. purkrabí hr. Chotka, zůstalo úlohou ještě našim dnům. Nové směry komunikace a osy půdorysu města vytvořily mosty postupně budované.

Nový život změnil i všechny poměry. Krok za krokem, takřka neznatelně mění se vzhled a výšky domů, façady přizpůsobují se novým slohům, vnitřky složitějším potřebám obyvatelů. Takové změny dály se vždy. Většina façad našich domů nesahá za druhou polovinu osmnáctého století, ač domy samy jsou starší. Změny vnější, kterých bylo v Praze dosti, jako požár 1541, obléhání Prahy Švédy 1648, požár založený francouzskými žháři 1689, obléhání pruské 1757 působily stejně

důrazně jako potřeby obyvatelů nepřetržité vnitřní úpravy a měnění architektonických forem na vnějšku. Generace za generací opravuje, přistavuje nebo mění vnitřek starého zděděného domovního jádra, přizpůsobuje je svým potřebám a pohodlí, a tak mění postupně i celkový obraz Prahy a všechny výškové poměry města. Chrámy, které udržují na vnějšku mnohem trvaleji svou původní podobu, zapadají takřka ve své okolí a ztrácejí bývalé vyvrcholující postavení.

Tento postupný organický přerod města dál se dlouho na podkladu starého půdorysu, který na Starém městě leckde (u sv. Havla, v okolí Týna a Staroměstského náměstí) ukazoval až na nejstarší počátky města. Ztráty nejkrásnějších jednotlivostí — starý palác Staroměstské radnice, kaple sv. Ludmily — neznamenaly mnoho pro celkový ráz. Hůře bylo, když změny soukromé dály se na podkladu úředních úprav regulačních s novými hesly technickými a hygienickými. Pak ztráta tak nenahraditelná, jakou je zboření renaisančního patricijského domu Melantrichova, znamená ještě zničení staré uliční čáry a nenahraditelnou ztrátu její plastiky. Nebo zničení Dientzenhoferovy prelatury je nenahraditelným poškozením celého jednolitého celku chrámu sv. Mikuláše.

První rány dochované jednotě a souvislosti města zasazeny až v letech devadesátých v místech druhého Velkého náměstí Staroměstského, zbořením Kotců, domů a podloubí v Rytířské ulici a na Uhelném trhu. Heslo uvolněné komunikace odstranilo domy před ústím Velikého rynku v Celetné ulici (u hřebene), v Dlouhé třídě (Zlatou štiku), v Železné ulici (David a Goliáš), i v ulici Karlově (Modrou štiku). Nejtěžší pak škody celému městu způsobilo náhlé provádění technické myšlenky asanace. Zde naráz přerušen život i vzhled celých čtvrtí, zničením ulice Platnéřské s okolím a rozprášením jejich obyvatelstva a rozrušením středu a pýchy celého města, Staroměstského náměstí. Náměstí Staroměstské ukazovalo svou výstavbou vlastně celou minulost města. Zde procházela někdejší hlavní osa města: z osady na Poříčí Dlouhou třídou na Mariánské náměstí, nynějším Klementinem k Juditinu mostu, zde byla první pausa rytmického postupu osy nové od Prašné brány, ulicí Karlovou ke Karlovu mostu a na Hradčany. Všechen život městský se zde sléval a soustředil mezi radnicí a Týnem, všechny směry sem ústily. I když snad nemůžeme říci,

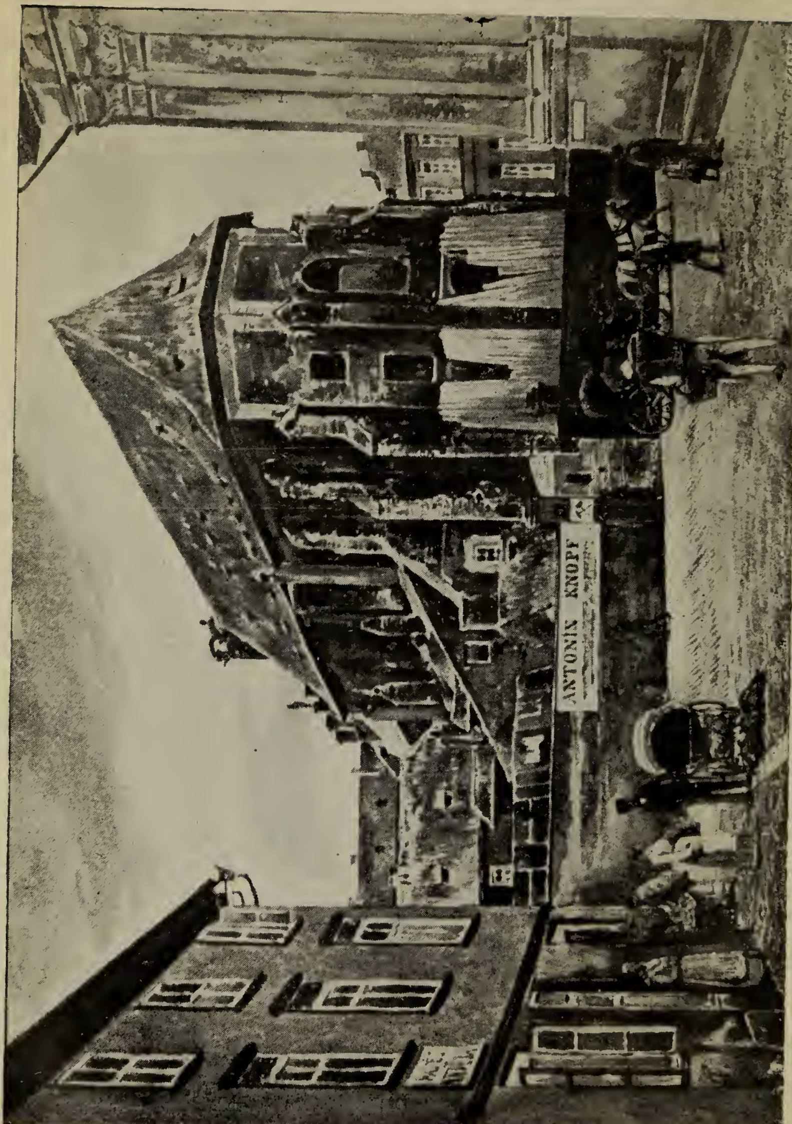
že náměstí budováno s takovými formálními úmysly prostorovými, jaké nalézáme v městech italských, přece zde vytvořena vývojem a věky uzavřená a propracovaná jednota. Byl to sál uzavřený stejnoměrně stoupajícími stěnami z domů vzájemně podřazených, jeho vstupy byly zakryty zúženými vústěními ulic, jeho půdorys a prostor byl určen staletými cestami. Celetná ulice byla uzavřena protilehlým domem Krennovým, kterým pokračovala pak ke bráně sv. Valentina do Kaprovy ulice a k přívozu. Příchod z Malého náměstí byl postupně připraven a jednotlivé výstupky Krennova domu a paláce Kinských měly svůj pohledový význam. Tato práce staletí na representačním náměstí celé Prahy byla zrušena, a celý organický vývoj zastaven. Násilím raženy nové směry pohybu, předepsána nová měřítka a nové poměry výškové, životu nové tempo a stará výtvarná hodnota nahrazena pouhým komfortem a hygienou.

Bylo nezbytné, aby proti tomuto systematickému boření města jednotlivci i celkem nastoupila protiváha ideje krásy, která proti problémům hygienickým a technickým postavila hodnoty výtvarné a sociální. Proti boření památek vystupovali zprvu historikové i archeologové, pak spisovatelé a umělci, kteří z otázky zachování starobylého rázu Prahy učinili populární, ale málovlivné hnutí. Teprve roku 1900 založen Klub za Starou Prahu, kde soustavně řešeny všechny otázky problému staropražského. Poukazováno na škody finanční, plynoucí z překotného přeměňování celého rázu města, na řady drobných existencí poškozených nuceným stěhováním na obvod Prahy, na nenahraditelné ztráty ideálních hodnot uměleckých. Ale obránci Staré Prahy poznávali současně neodvratitelnou životní nutnost výměny starého novými a pasivní bránění spojili se spoluprací na znovuvytvářeném obrazu Prahy. Jistě není možno učiniti z živého a rostoucího města museum. Je-li nutno bezpodmínečně a s šetrnou úctou nechati na živu jednotlivá vynikající díla, je také nutno nepřetržitému pohybu města jako celku dáti ideál a směr. Často dosaženo zatím jenom opravy jednotlivostí a zlepšení částí, ale již proniká ve veřejném mínění i ve svědomí vedoucích přesvědčení, že krása Prahy je majetkem všenárodním a všelidským, a že je podkladem vší příští osvětové národní práce. Každému usilování hospodářskému a každému pokroku technickému nutno při budování města postaviti cíl Prahy krásné.

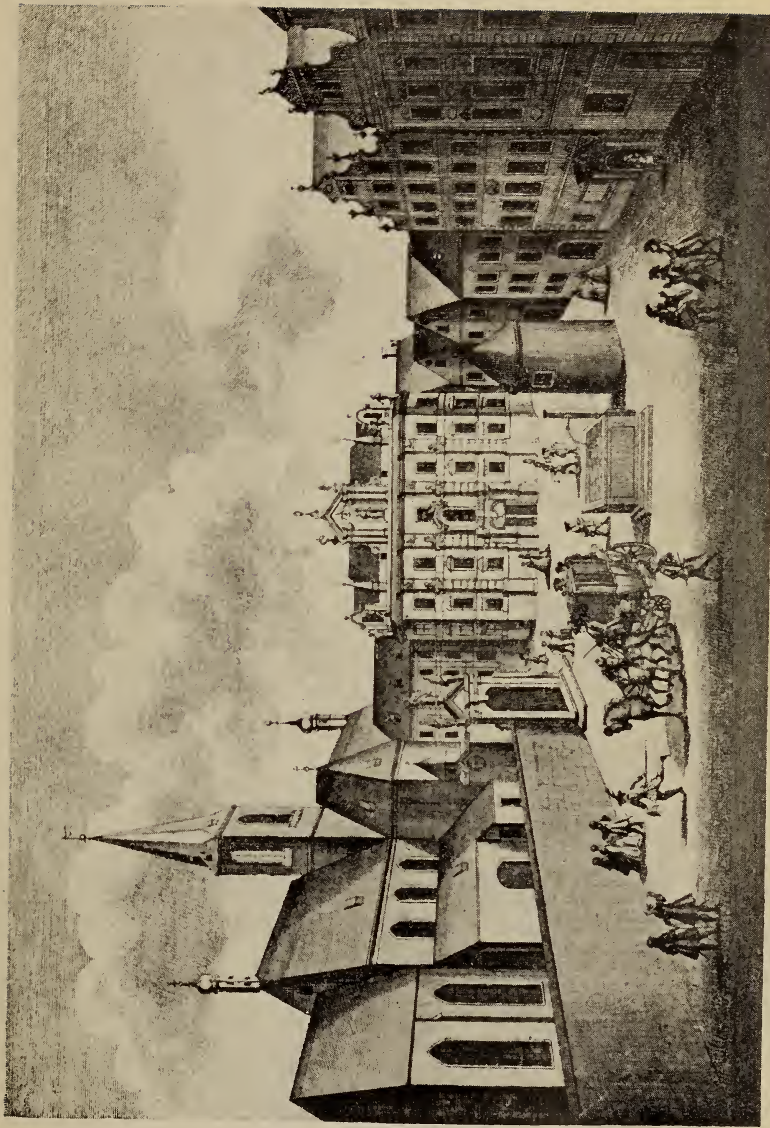
IV.

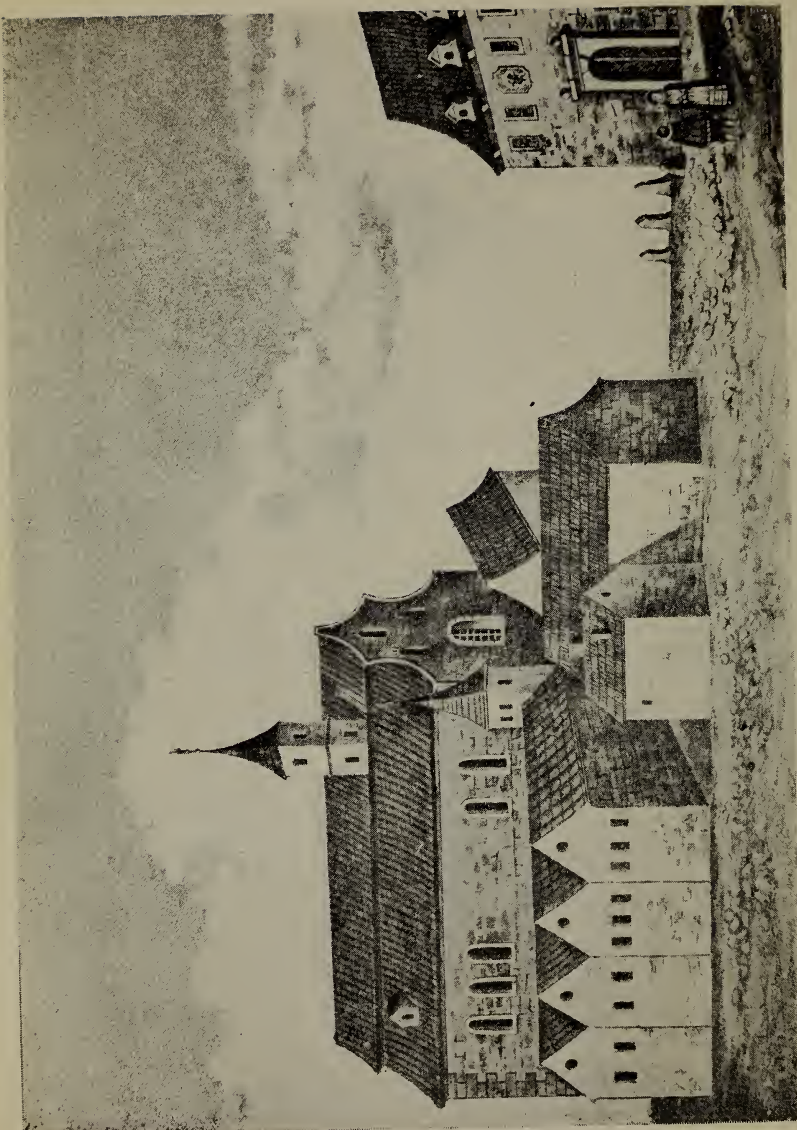
KOSTEL SV. JANA NA ZÁBRADLÍ
na rohu ulice Anenské a Karoliny Světlé. Apsida románské stavby s obloučkovým vlysem, Vystavěno mezi l. 110)—1122. Zbořeno r. 1896.

KOSTEL SV. KŘÍŽE VĚTŠÍHO,
někdy u kláštera Cyriaků na rohu Jánského náměstí a Cikánské ulice. Gotická stavba ze XIV. stol. Zrušena r. 1782, zbořena r. 1890.
Akvarel Salom. z Friedberku-Mírohorského.

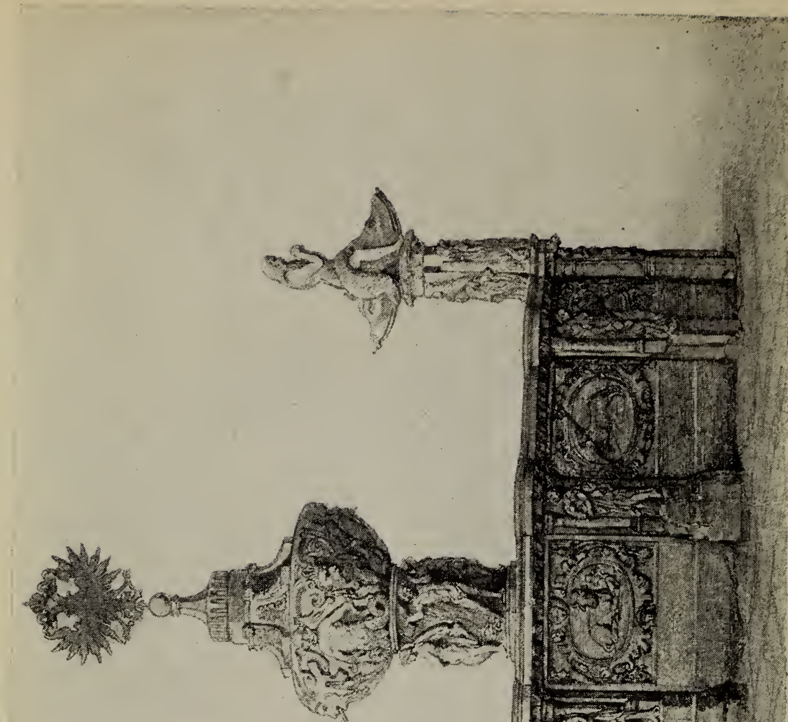
KOSTEL P. MARIE NA LOUŽI SE HŘBITOVEM A KLEMENTINUM.
Gotický chrám ze XIV. stol. stával blíže paláce Clam-Gallasova. Zrušen byl r. 1784 a r. 1791 pobořen. — Rytina F. B. Wernera podle kresby Mart. Engelbrechta z r. 1712.

BETLÉMSKÁ KAPLE SE HŘBITOVEM A ZVONICÍ.
Založena r. 1391. Pohled ze strany severozápadní. Zrušena 1785, zbořena 1786.
Litografie Váchova asi z dvacátých let 19. stol.

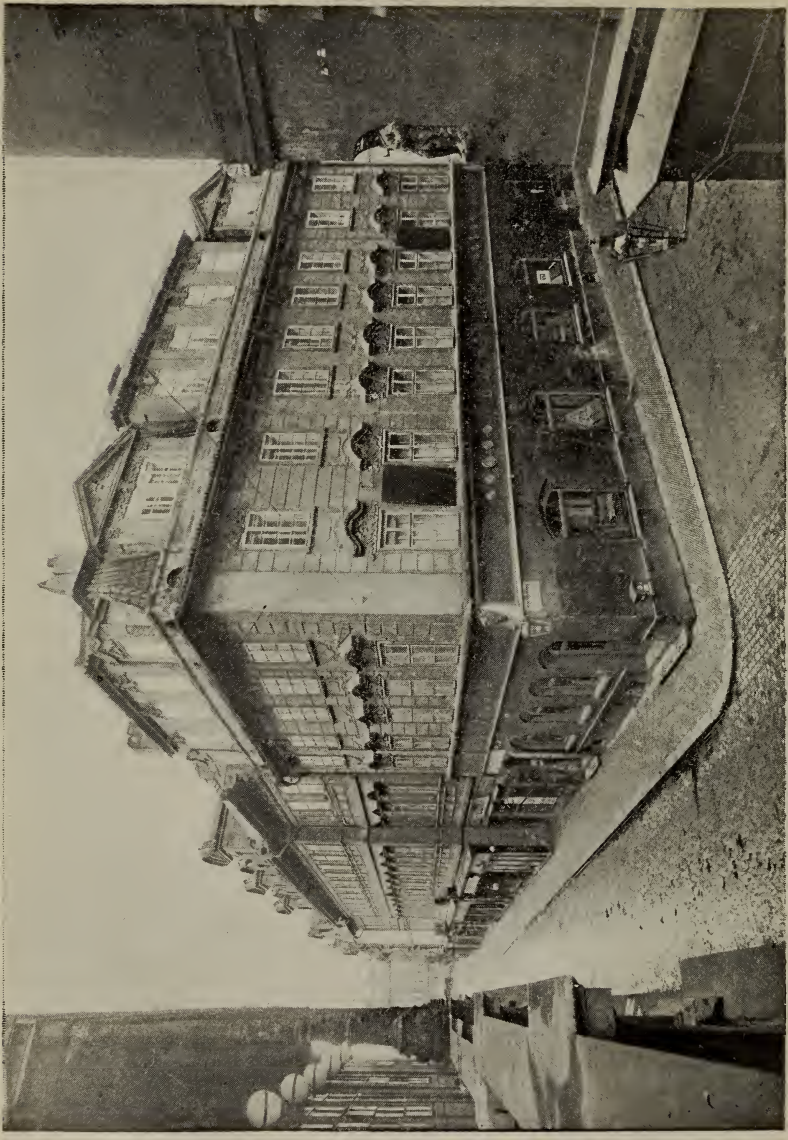
KOSTEL SV. VOJTĚCHA U PRAŠNÉ BRÁNY
v bývalém arcibiskupském semináři. Postaven na sklonku XVII. století (1694 až 1697) od kardinála Jana Fridricha z Waldštejna ve slohu barokním. Zbořen r. 1903.

KROCÍNOVA KAŠNA NA STAROMĚSTSKÉM NÁMĚSTÍ
z r. 1596, z červeného mramoru, dílo mistra L. W. (Beránka?). Zbořena roku 1862. Kresba J. Hellicha z r. 1860.

DŮM „U ŠTUPARTŮ“
ve Štupartské ulici čp. 647. Gotický dům přestavěný renesančně v XVII. st. se zajímavým dělením ploch okny a škarpovitými opěráky. — Zbořen r. 1911.

DŮM „U MODRÉHO HROZNU“
čp. 580 na rohu Havířské ulice a Ovocného trhu, zdobený štukem a mansardovou střechou, tvořící celé polopatro. Asi z poloviny XVIII. století. Zbořen r. 1899.

DŮM „U HVĚZDY“
a domy čp. 405–406—407—408 na Vaječném trhu, nynější Starom. tržnice, ze XVII. a XVIII. století, tvořící souvislou stěnu s typickými podloubími. Zbořeny r. 1894.

DŮM „TŘI ZLATÉ KORUNY“
čp. 408. v Rytířské ulici se sochami sv. Jana Nep., sv. Václava s deskou Senefeldrovou na místě nynější tržnice. Façada z 2. polovice XVIII. stol. Zbořen r. 1892.

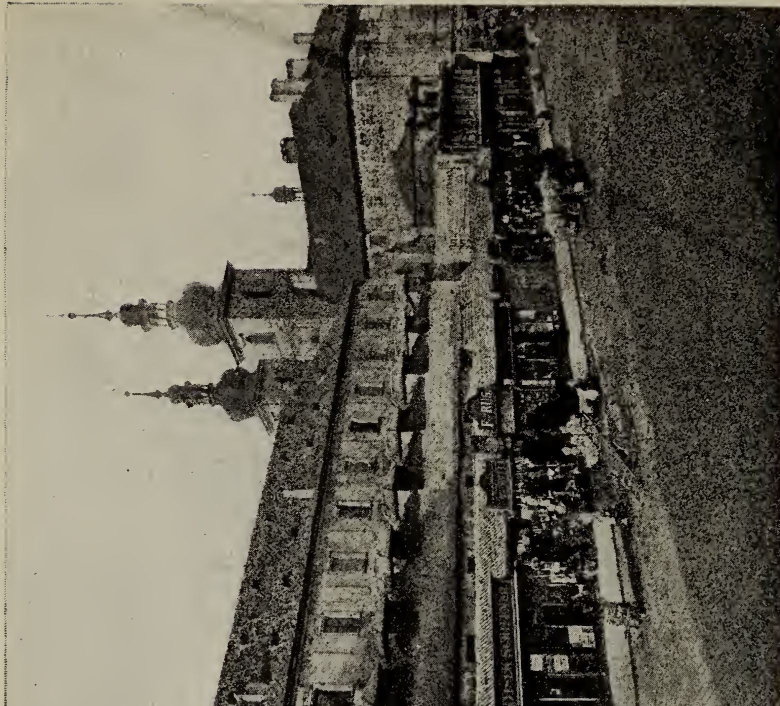
DŮM V OVOCNÉ ULICI
čp. 376-I. z rozhraní XVIII. a XIX. století, se štítem a attikou prolomenou vikýři. Zbořen r. 1894.

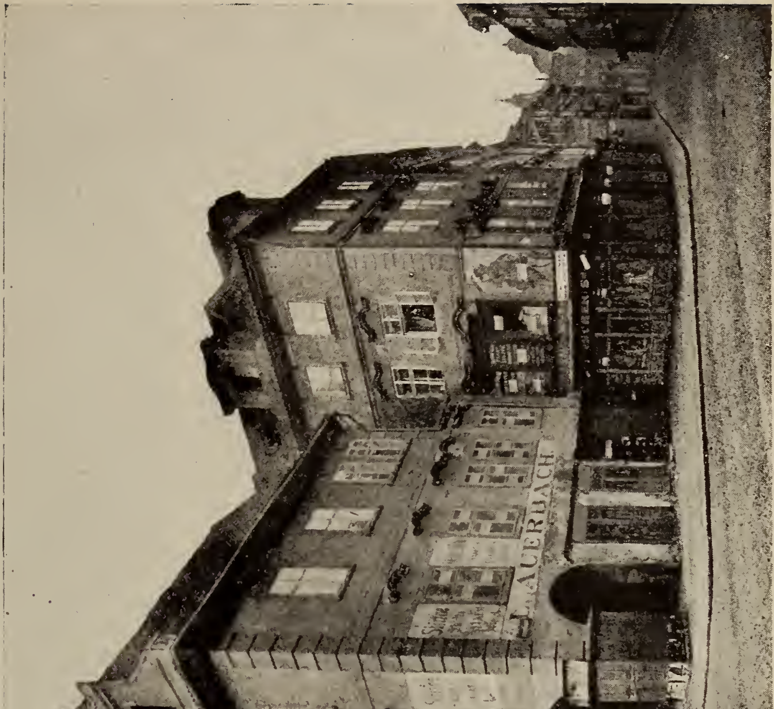
DOMY V OVOCNÉ ULICI
čp. 374 a 375 z posledních let XVIII. století. Zbořeny r. 1894.

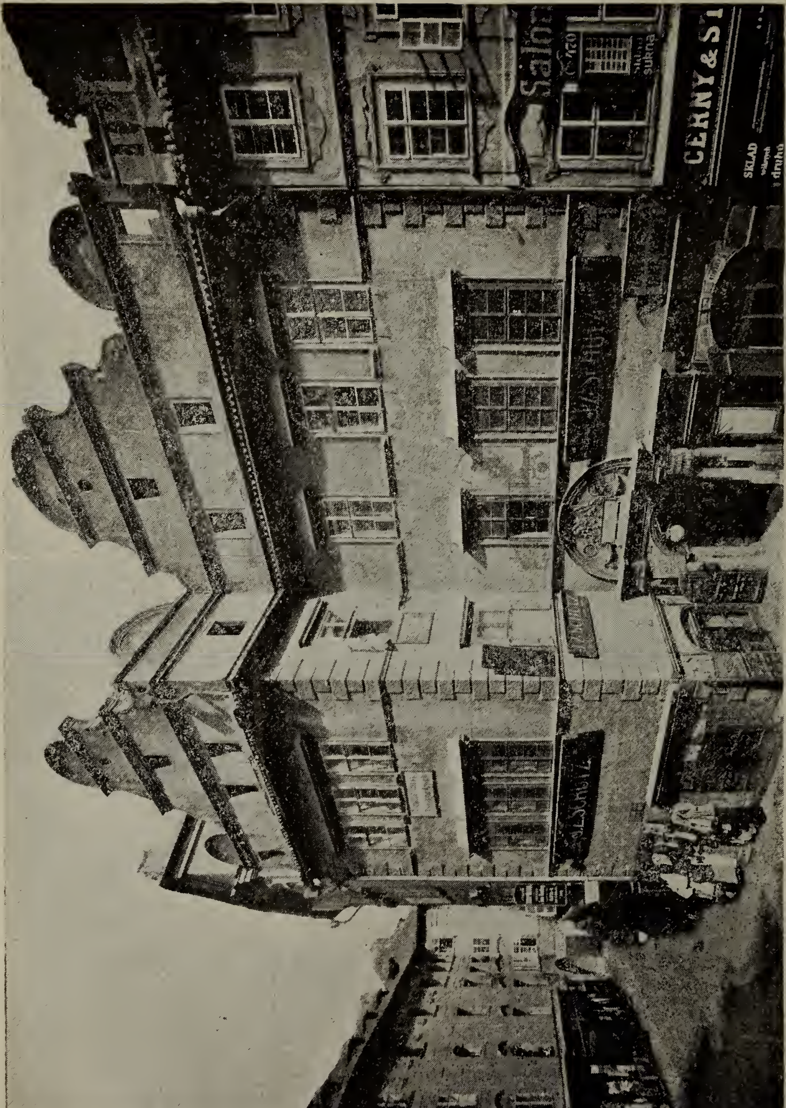
KOTCE V RYTÍŘSKÉ ULICI.
Branka z hrázděného zdiva spojující oboje kotce.
Akvarela kol. r. 1800. Maloval Antonín Pucherna.

BUDOVA KOTCŮ STAROMĚSTSKÝCH
v Rytířské ulici ve své poslední podobě as z 2. polovíny XVIII. století.
Zbořena r. 1891.

DŮM „U GOLIÁŠE“
čp. 494-I. v Železné ulici otevírající a plasticky členící ulici, členěný sedlovou střechou a štíty ze XVII. stol. Zbořen r. 1898.

DŮM JIŘÍHO MELANTRICHA Z AVENTINA

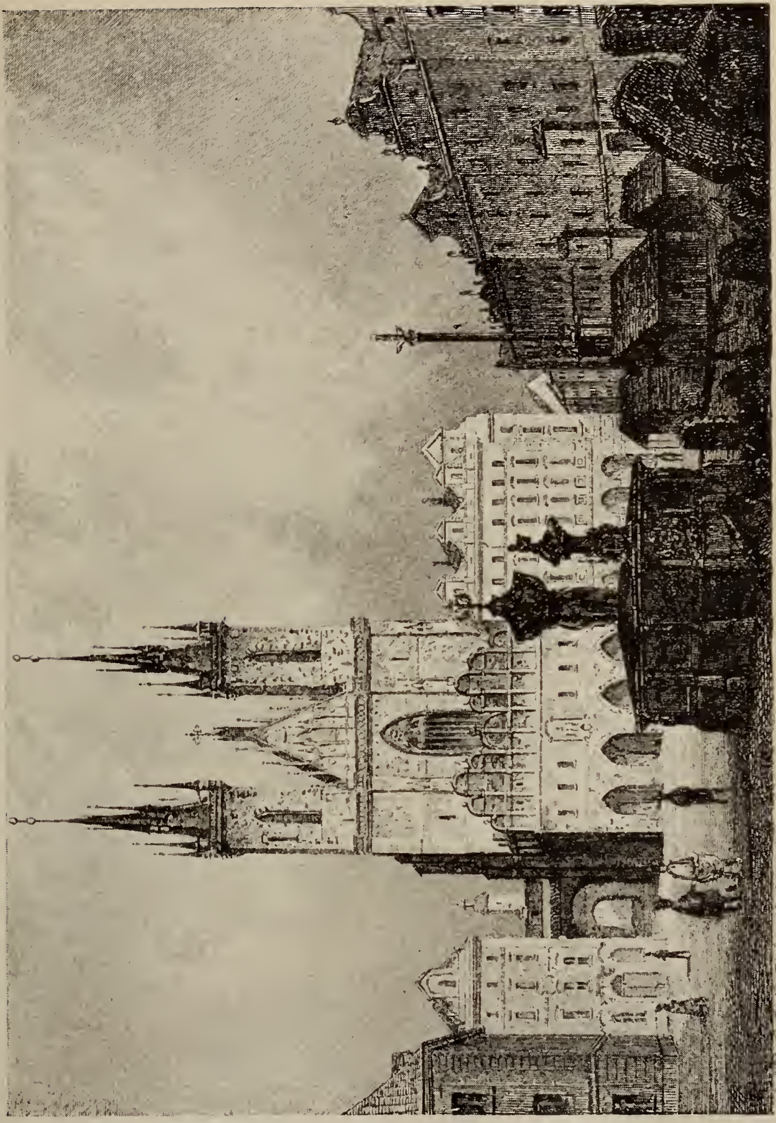
čp. 471-I. v nynější ulici Melantrichově, postavený r. 1563 ve slohu renaissančním. Nepravidelný půdorys určil nesymetrické a malebné rozčleněni stavby, vyvrcholené dvěma vodorovně dělenými štíty Dům krásný o sobě a důležitý pro ráz celé ulice. Zbořen r. 1893.

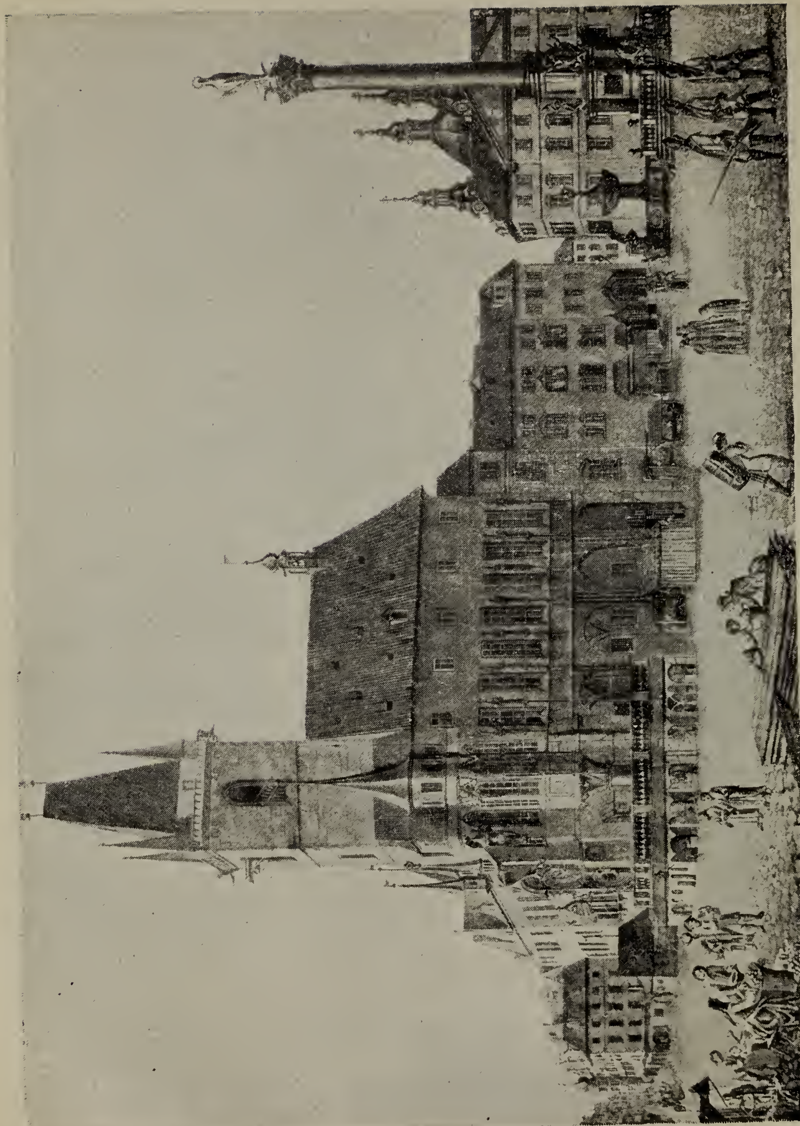
LOGGIE V NÁDVOŘÍ MELANTRICHOVA DOMU čp. 471-I.
Toskánský sloup nese oblouky arkády ukončené balustrádou. Plochy a pilířky poprsní vyplněny mírnými reliefy. Zbořena r. 1893.

DŮM „U HŘEBENE“ V CELETNÉ ULICI
čp. 600-I. s krásnou barokní façadou z 2. třetiny XVIII. století, plasticky členěnou pilastry, konsolami, nadokenními římsami a mansardovou střechou. Uzavíral vstup na Staroměstské náměstí. Zbořen r. 1882.

STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ S KROCÍNOVOU KAŠNOU
a domem čp. 603 před Týnem, před jeho přestavbou. Ocelorytina Winklesova podle kresby Würbsovy z let padesátých.

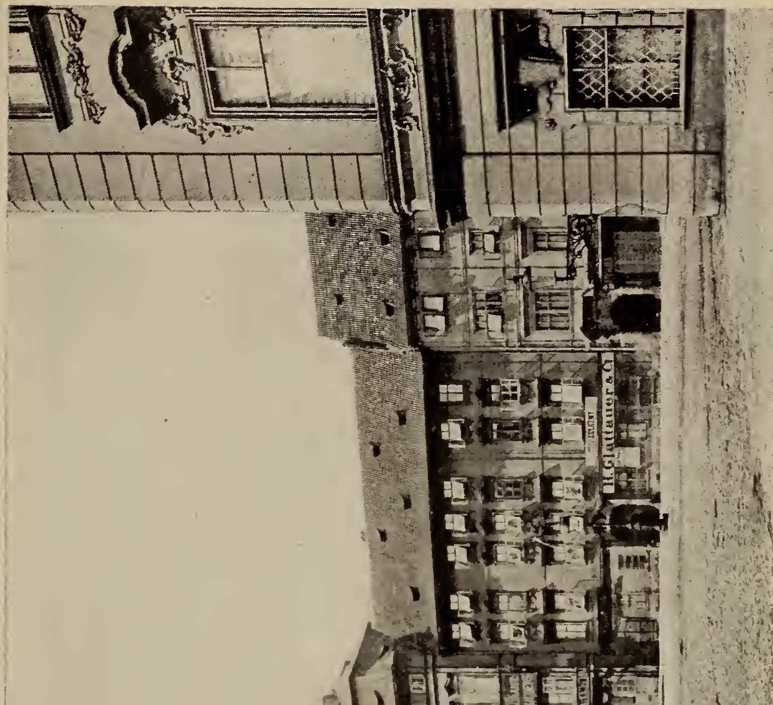
STAROMĚSTSKÁ RADNICE PŘED PŘESTAVBOU.
Věž s arkýřem ze století XIV., budova s mazhausem z XV. Přestavěna roku 1838 – 1848. Tušovaná kresba Vojtěcha Novotného podle obrazu Kohlova.

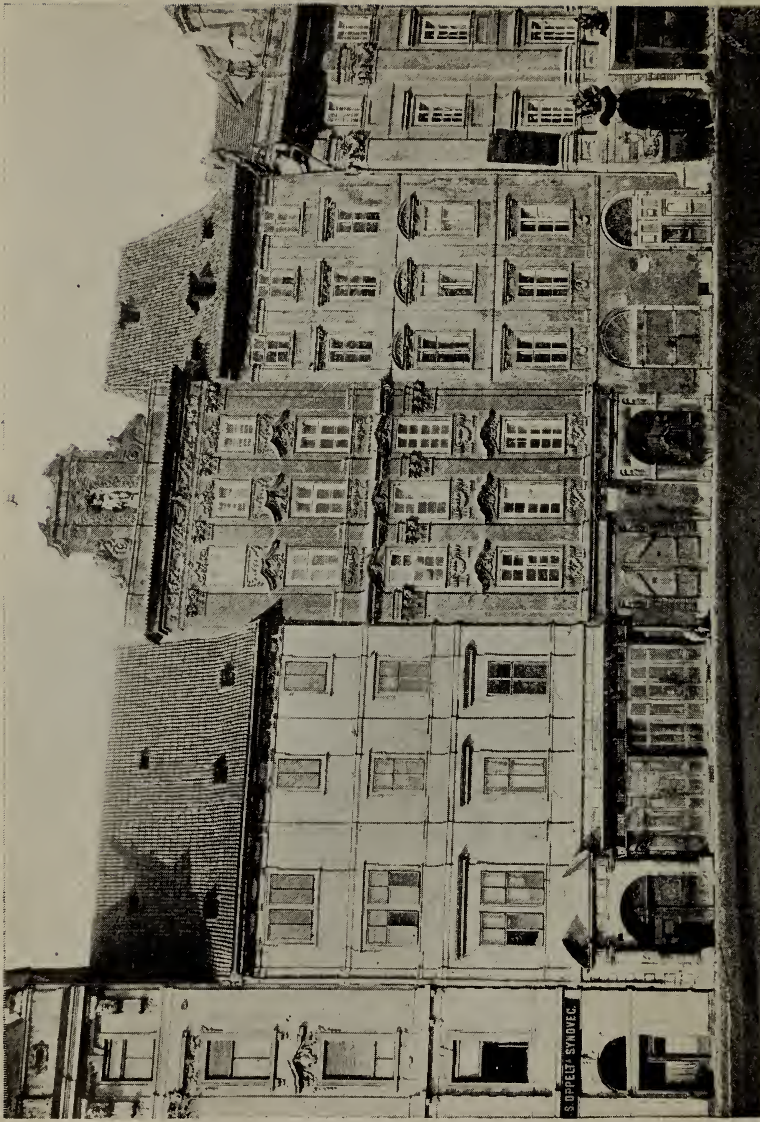
STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ S KROCÍNOVOU KAŠNOU,
vojenskou strážnicí a domem Krennovým. Fotografie kol r. 1860.

STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ S DOMEM KRENNOVÝM
čp. 9[illegible]6, průchodním, z 2. pol. XVIII. století, který uzavíral jeho prostor a výhodně zakrýval kostel sv. Mikuláše, stavěný jenom pro pohled z blízkosti. Zbořen r. 1901.

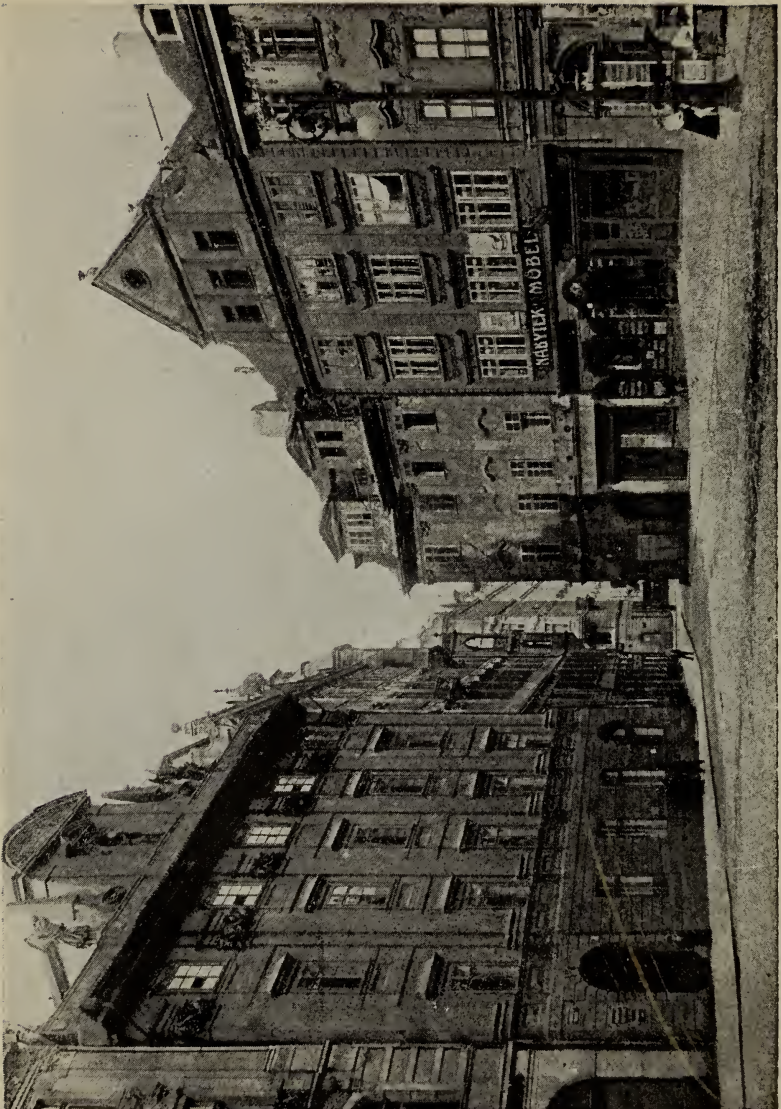
SEVEROZÁPADNÍ STRANA STAROMĚSTSKÉHO NÁMĚSTÍ
s domem Krennovým čp. 936 a domy čp. 935 (Desfourským) a čp. 934.
Zbořeny r. 1895.

SEVERNÍ STRANA STAROMĚSTSKÉHO NÁMĚSTÍ.
Domy čp. 933 s portálem z r. 1691, 932 (U stříbrné hvězdy) s bohatě štukovaným průčelím z 2. třetiny z XVIII. stol. a sochou sv. Václava ve štítu a mramorovým portálem z konce XVI. stol., 931 (U tří mouřenínů) z konce XVII. století. Zbořeny r. 1899.

NÁDVOŘÍ DOMU ČP. 932-I. „U STŘÍBRNÉ HVĚZDY“
na Staroměstském náměstí. Pavlač nesena je visutou klenbou nesenou mohutnými štukovými konsolami z 2. třetiny XVIII. stol. Zbořeno r. 1899.

VÚSTĚNÍ DLOUHÉ TŘÍDY DO STAROMĚSTSKÉHO NÁMĚSTÍ.
Na levo býv. Pavlánský klášter (mincovna) čp. 930 nejspíše od J. D. Canevalliho s průčelím z XVIII. stol. Na pravo dům „u slona“ (Laschův) čp. 609, „zlatý kříž“ a „u půl zlaté hvězdy“ č. 607, které maskovaly vstup do Dlouhé tř., rozšířený r. 1904.

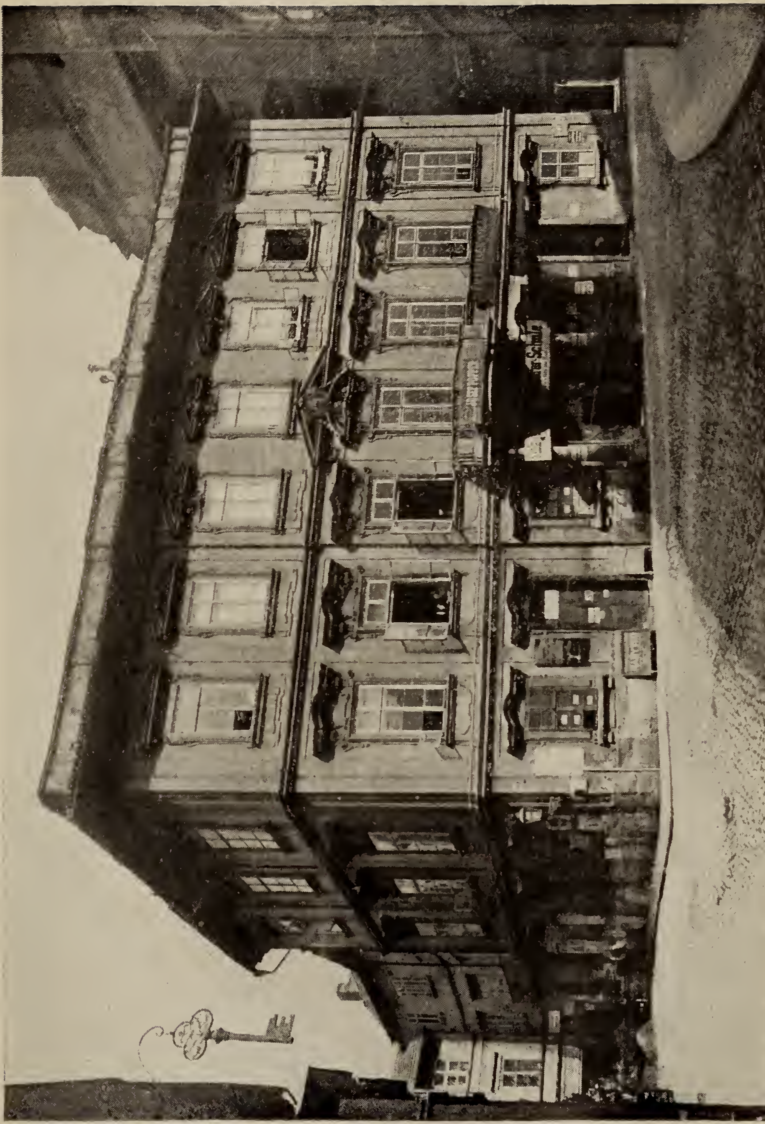

STARÁ KOLKOVNA

čp. 922-I. v Dlouhé třídě. Façada z prvé polovice XVIII. stol. s čtyřnásobnou sedlovou střechou s řaděnými vikýři uzavírala Dlouhou třídu. Zbořena r. 1905.

DŮM „U ZLATÉ ŠTIKY“
čp. 705-I. v Dlouhé třídě při vústění Masné uličky. Façada se štítem z poč. XVIII. stol.; relief zlaté štiky byl starší. Vedlejší dům „U zlaté krávy“ z let 1720—1730. Zbořeno r. 1911.

BÝVALÁ PRELATURA BENEDIKTINŮ
při chrámu sv. Mikuláše. Stavba Kiliana Ignáce Dintzenhofera kol r. 1730.
Zbořena r. 1897—8.

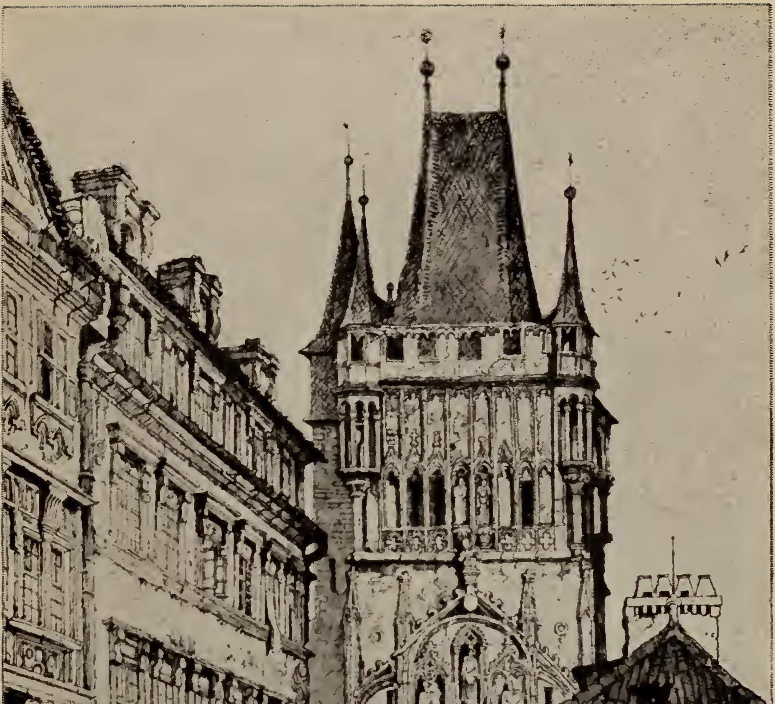
ZIMNÍ REFEKTÁŘ V KONVENTNÍ BUDOVĚ KLÁŠT. BENEDIKTINŮ při chrámu sv. Mikuláše, čp. 27-I. Stavba Kiliana Ig. Dintzenhofera. Klášterní klenba s kápěmi na konsolách se štukovou výzdobou Bernarda Spinetti-ho. Kol 1730 Zbořeno r. 1897—8.

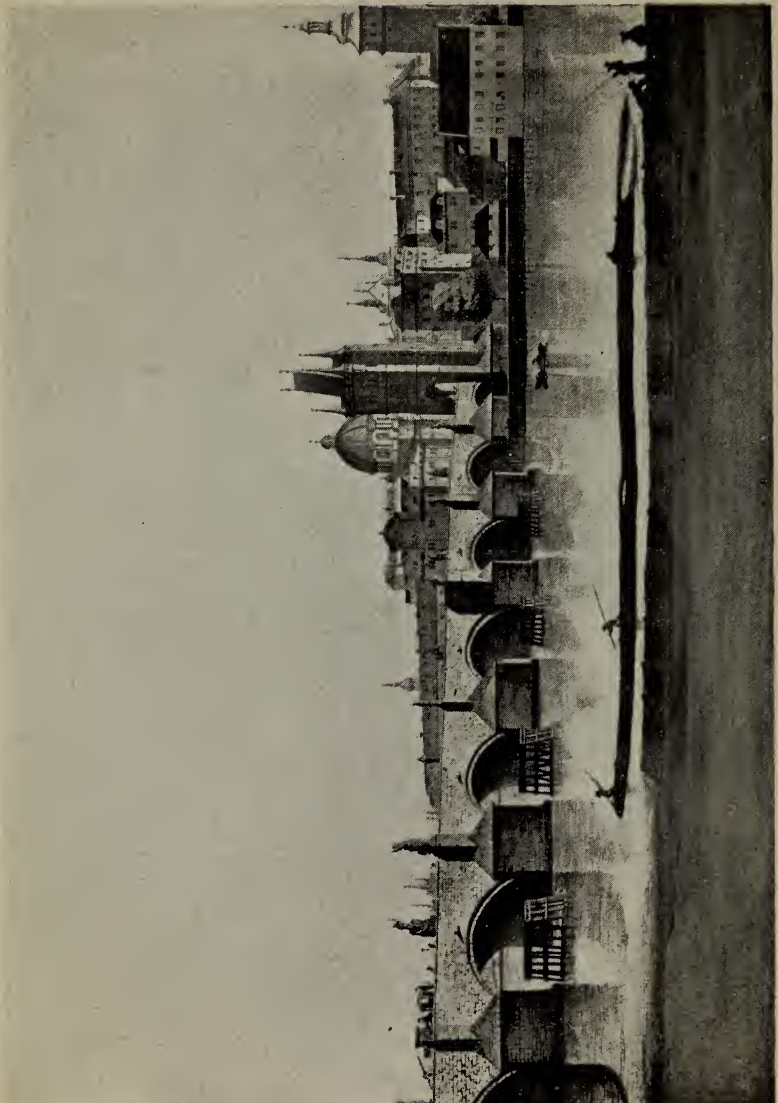
VÝCHODNÍ STRANA PLATNÉŘSKÉ ULICE.
Dům čp. 119 „U železného muže“ s cechovním štítem platnéřského mistra z XV. stol. Domy mají středověká úzká průčelí a většinou barokní façady; u některých jsou vysunuta hořejší patra na krakorcích. Celá ulice zrušena r. 1908.

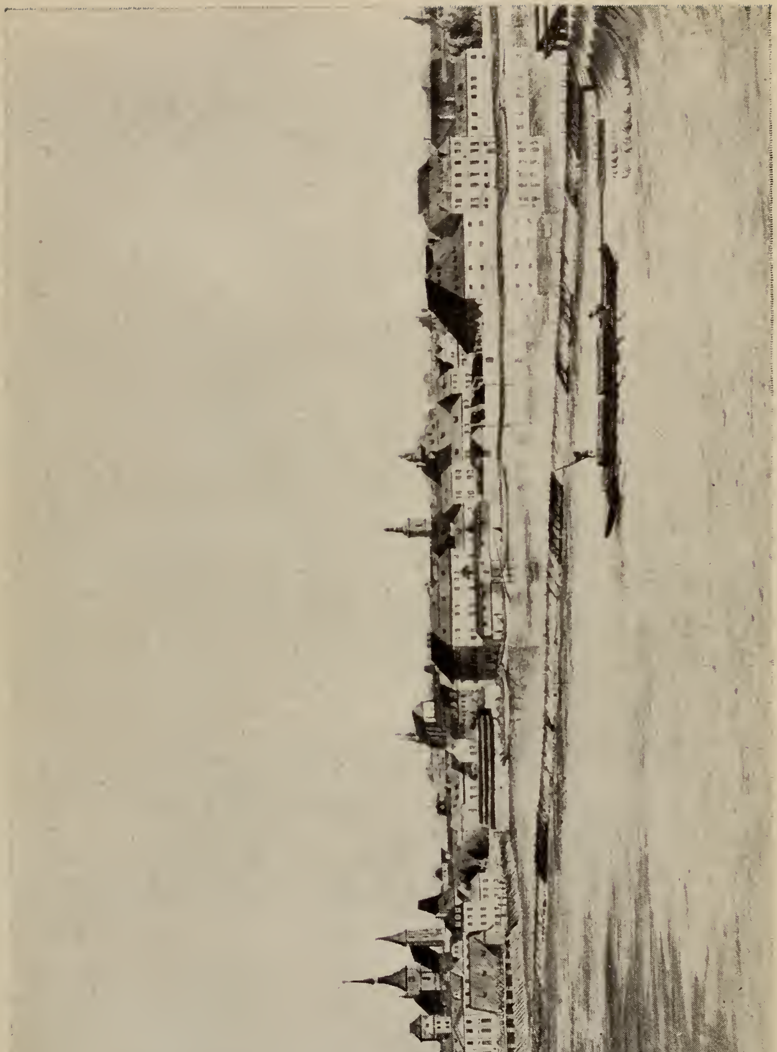
KARLOVA ULICE S DOMEM „U MODRÉ ŠTIKY“
čp. 180-I. který měl význam pro celkový ráz ulice a zvyšoval účinek domu „U zlaté studně“. Zbořen r. 1903.

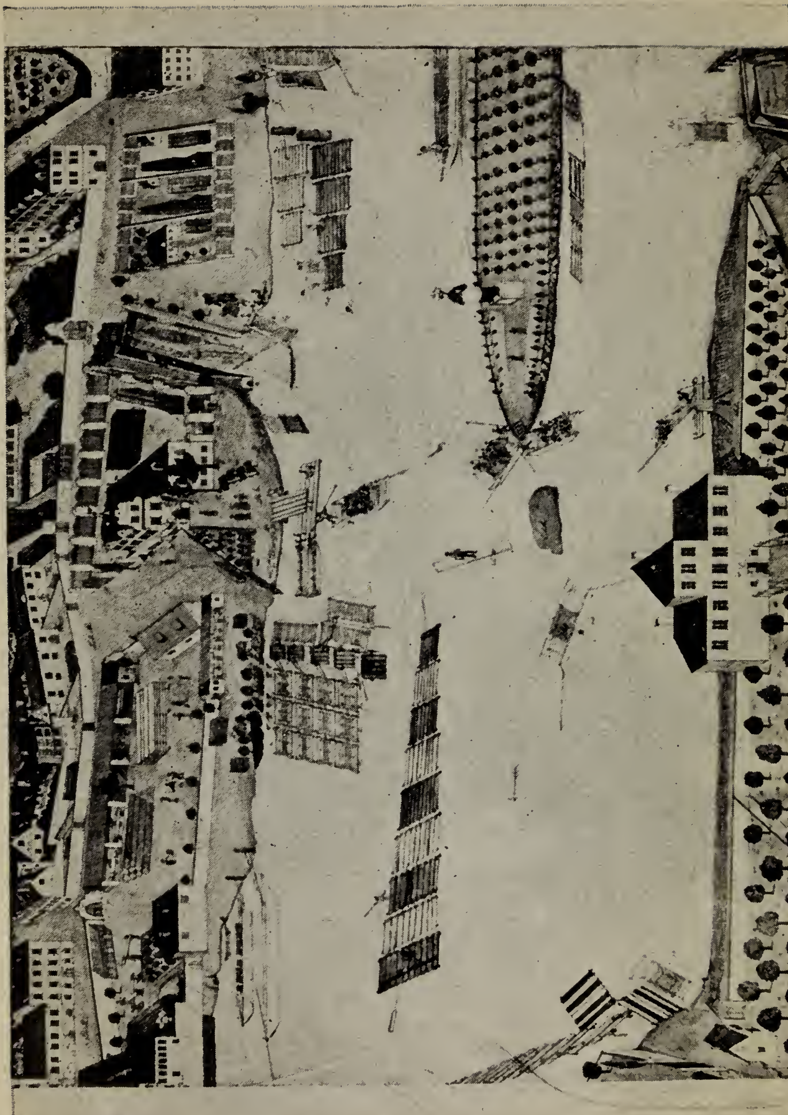
KŘIŽOVNICKÉ NÁMĚSTÍ
s domem bývalého úřadu mosteckého čp. 193 s renesančními štíty. Rudolfinský portál přenesen r. 1855 do radnice. Na pravo strážnice čp. 192, před ní sloup se sochou sv. Václava z r. 1676 (nyní před kostelem Křižovnickým), zbořená r. 1847. Uzavírala monumentální náměstí. Litografie Samuela Prouta z let dvacátých.

POHLED NA KARLŮV MOST A STAROMĚSTSKÝ BŘEH
s mlýny. — První část trojdílné kolor. rytiny Josefa Gregoryho podle kresby Ludvíka Kohla r. 1792.

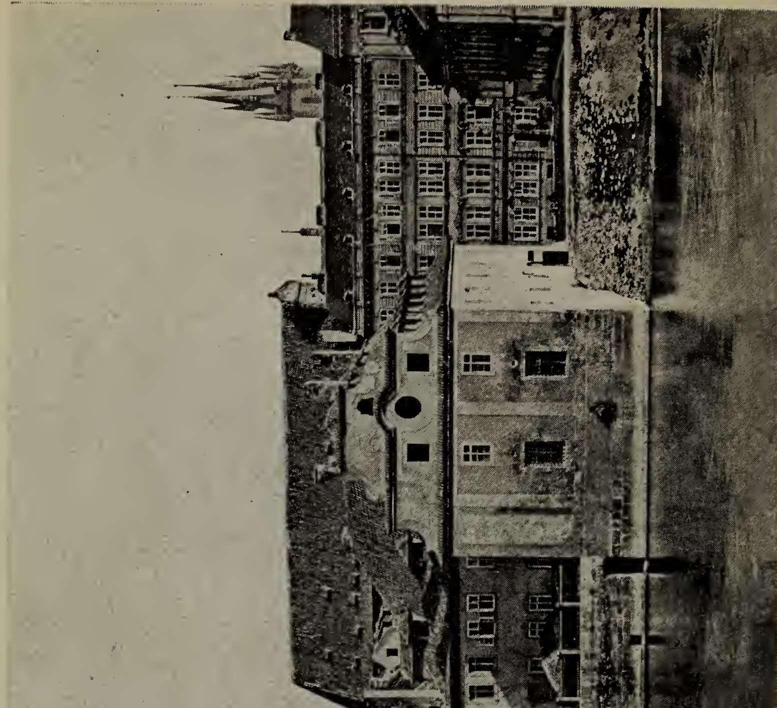
STAROMĚSTSKÝ A NOVOMĚSTSKÝ BŘEH
před vystavěním nábřeží. — Druhý díl barevné rytiny Jos. Gregoryho podle kresby Ludvíka Kohla z r. 1793.

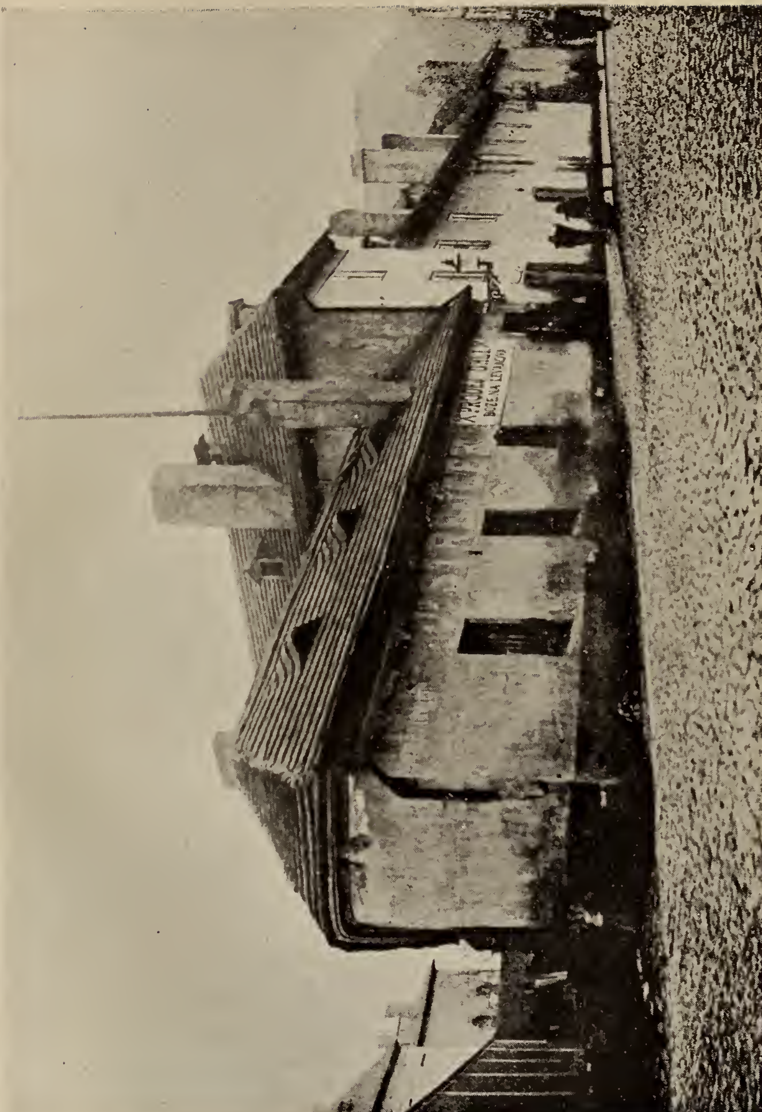
PLÁN NÁBŘEŽÍ STAROMĚSTSKÉHO
s přívozem kolem ostrova Střeleckého. Pohled s ptačí perspektivy z r. 1836.
Akvarela J. Novotného.

JÁNSKÉ NÁMĚSTÍ
s domy čp. 873-I. a sochou sv. Jana Nepomuckého. Zbořeno r. 1880. Litografie z padesátých let XIX. stol. fy Wilck a Suchý.

ZADNÍ STRANA BUDOV ČP. 873-I. NA JÁNSKÉM NÁMĚSTÍ.
Pravé křídlo členěné lesénami ukončeno štítem vodorovně článkovaným.
Stavba z 2. pol. XVIII. stol. Zbořeno r. 1880.

SANYTROVÁ ULICE S DOMY CP. 72. A 73.
z počátku XIX. století. Na jich místě stojí Umělecko-průmyslové Museum.
Zbořeny r. 1895.

POHLED NA STARÉ MĚSTO PRAŽSKÉ Z LETNÉ.
Jiné výškové poměry celku. Věže, chrámy a hlavní budovy přerůstají většinou nízké domy. Kolorovaná rytina L. E. G. Buquoye, z poč. XIX. století. Vydal Jacob Michelett.

UMĚLECKÉ PAMÁTKY vycházejí ve svazcích ve lhůtách měsíčních po K1·50 — Na 10 svazků předplácí se K 15·20 i se zásilkou. — V Praze 1918